

A black and white photograph of a young woman with dark, curly hair, looking down intently at her cello. She is wearing a dark, possibly black, zip-up jacket with a decorative patterned collar. The background is dark and out of focus. The overall mood is somber and focused.

Anita Lasker- Wallfish

HOE EEN JONGE
MUZIKANTE
AUSCHWITZ EN
BERGEN-BELSEN
OVERLEEFDE

De celliste van Auschwitz

Anita Lasker-Wallfisch

De celliste van Auschwitz

*Hoe een jonge muzikante
Auschwitz en Bergen-Belsen overleefde*

Omniboek

© Uitgeverij Omniboek, 2015
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl
www.boekenwereld.com

Oorspronkelijk gepubliceerd door Giles de la Mare Publishers Limited in 1996 onder de
titel: *Inherit the Truth* 1939-1945.
© Anita Lasker-Wallfisch, 1996

Vertaling Henk Hardeman
Omslagontwerp Studio Jan de Boer
Typografie binnenwerk GBU grafisch compleet

De rechten van de Nederlandse vertaling berusten bij Uitgeverij Omniboek

ISBN 9789401906883
ISBN e-book 9789401906890
NUR 402/689

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

HOOFDSTUK 1

Duitsland voor de oorlog en de Kristallnacht

De eerste keer dat ik het gevoel kreeg dat er iets mis was, moet rond 1933 zijn geweest. Tot dan toe had ik een beschermd en erg gelukkig leven geleid. Ik was de derde dochter van mijn ouders, zeer tot ongenoegen van mijn vader, die drie zoons had gewild. Mijn vader was een advocaat van enige naam, en mijn moeder, afgezien van het feit dat ze erg mooi was, had veel kwaliteiten. Ze was uitzonderlijk behendig met haar handen en maakte al onze kleren zelf. Maar bovenal was ze een zeer bekwaam violiste. Ik herinner me levendig het knusse gevoel dat ik had als ik in bed lag te luisteren naar haar oefeningen. Doorgaans begon ze met de eerste octaven van het vioolconcert van Beethoven. Mijn vader zong graag en we hadden een hoop kamermuziek in huis. We leerden alle drie instrumenten te bespelen. Mijn oudste zus Marianne speelde piano en Renate speelde viool. Ik was de cellist. We vormden een trio en als extraatje mocht ik soms meedoen aan de wekelijkse kwartetsessies thuis. We werden aangemoedigd om Frans te spreken en hadden een tijdje een Franse gouvernante. Mijn vader hield veel van talen. Hij beweerde dat mensen net zoveel zielen hebben als talen. Hij was erop gebrand dat we niet het Frans zouden vergeten dat we hadden geleerd toen de gouvernante bij ons was, en als regel spraken we thuis op zondag alleen Frans. In mijn jeugdige onwetendheid vond ik dit volkomen belachelijk, dus deed ik zondags nooit mijn mond open.

Het leven was vrij goed, en het leek ondenkbaar dat het zo niet voor altijd zou blijven. Ik vermoed dat wij een typisch kleinburgerlijk, geassimileerd

Joods gezin waren. Er lag weinig nadruk op ons Jood-zijn, maar ik herinner me dat mijn ouders naar de synagoge gingen op de Joodse feestdagen en dat we Pesach, het feest waarbij de uittocht van de Joden uit Egypte wordt herdacht, doorbrachten bij mijn grootmoeder van moederskant.

Hoewel het leven redelijk normaal verliep, hadden we een toenemend besef dat er iets aan de hand was. Er waren bezorgde gezichten en er werd gepraat over emigratie. Ik was te jong om te begrijpen waar het allemaal over ging, maar ik wist dat er iets slechts was gebeurd. Ik had mijn eerste ervaring met antisemitisme. Dat was op de kleine particuliere school waar ik op zat. Een medeleerling van me griste de spons uit mijn handen toen ik het bord wilde schoonvegen en zei: 'De Jood mag de spons niet hebben'. Soms spuugden kinderen naar me op straat en scholden ze me uit voor 'smerige Jood'. Aangezien we ons thuis nauwelijks bewust waren geweest van ons Jood-zijn, vond ik dit allemaal erg bevreemdend en ik was erg jaloers op mensen die niet dit mysterieuze stigma hadden.

De jaren gingen voorbij en de scheiding van Joden en ariërs nam steeds verder toe.

Ik herinner me dat bepaalde wetten van kracht werden. Alle Joodse vrouwen moesten de naam 'Sarah' toevoegen aan hun handtekening, en alle mannen de naam 'Israël'. Ons werd niet langer toegestaan huishoudelijke hulp jonger dan vijftienveertig jaar in dienst te nemen uit vrees voor *Rassenschande*, raciale verontreiniging. Joden moesten Joodse scholen bezoeken en het beruchte bordje JUDEN UNERWÜNSCHT, 'Joden niet welkom', verscheen steeds vaker in openbare gelegenheden zoals restaurants en bioscopen. Heel langzaam werden onze levens ondermijnd – zo langzaam dat, helaas, de werkelijke dreiging achter dit alles door overoptimistische mensen kon worden genegeerd. Mijn vader was een van hen. Hij was ervan overtuigd dat deze onzin spoedig voorbij zou zijn, 'wanneer de Duitsers weer bij zinnen komen'. Veel van onze vrienden verlieten echter het land en zelfs mijn eigen familie begon te praten over emigreren.

Maar waar konden we naartoe? Hoe konden we aan de noodzakelijke papieren komen? Het beroep van mijn vader was een serieuze belemmering. Hij was ingevoerd in een rechtssysteem dat beperkt was tot Duitsland. Hoe kon hij überhaupt de kost verdienen in een ander land?

De eerste enorme indicatie van een dreigende ramp vond plaats op 9 november 1938, toen Ernst vom Rath, een ondergeschikte diplomaat van de Duitse ambassade in Parijs, vermoord werd door een Jood met de naam

Grynspan. Dit incident leidde tot een 'spontane woede-uitbarsting bij het Duitse volk', zoals de pers het destijds verwoordde, en de eerste grote pogrom van het nazitijdperk vond plaats. Synagogen werden in brand gestoken en Joodse winkels werden vernield en geplunderd. Ze waren eenvoudig te herkennen. De eigenaars moesten de davidster en hun naam in letters van een voorgeschreven grootte op hun winkelruit tonen. Een Joodse winkel kon niet verward worden met een arische.

Het merendeel van de mannelijke bevolking werd gearresteerd en de uitdrukking 'concentratiekamp' werd deel van het vocabulaire. Steeds meer mensen verlieten het land, een onderneming die steeds ingewikkelder werd, of ze verdwenen simpelweg.

Elke dag die ten einde kwam met je gezin nog compleet, was een soort van prestatie. Mijn vader ontkwam aan arrestatie tijdens die beruchte Kristallnacht (Nacht van het gebroken glas), zoals het later ging heten, op 9 november dankzij de moed van een grote vriend van ons: Walter Mathias Mehne, een vioolbouwer in Breslau. Hij was geen Jood en negeerde opzettelijk het feit dat het op straat wemelde van Gestapoleden die op zoek waren naar Joden. Hij liep de trap op naar ons appartement, nam mijn vader mee, en reed hem de rest van de dag de stad rond in zijn auto. Hij kon makkelijk zijn aangehouden, waarop hij zichzelf in een belastende en zeer gevaarlijke positie zou hebben bevonden. De moed van een man als Mehne is des te opmerkelijker aangezien hij een bekende figuur was in Breslau. Zijn zaak – het was een 'vader en zoon'-bedrijf – was gevestigd op de eerste verdieping van een pand aan de Tauentzien Platz, precies in het midden van de stad. De zaak was meteen herkenbaar door zijn borden in de vorm van een viool die achter de winkelruiten hingen. Het was veel meer een ontmoetingsplek voor musici dan alleen maar een winkel, en een groot deel van die musici waren nazi's. Desondanks volhardden de Mehnes in hun weigering om in de winkel een portret van Hitler op te hangen, ondanks het feit dat dit verwacht werd van elke goede burger.

Ook weigerden ze een swastika op te hangen op de diverse 'vlagdagen'. Het maakte hen meteen verdacht, maar ze gaven geen duimbreed toe. Ze keurden wat er gebeurde af en waren niet bang dit te tonen. Zowel vader als zoon gedroeg zich op een manier die alleen maar voorbeeldig kan worden genoemd. Er waren inderdaad enkele Duitsers – helaas niet voldoende – wier gedrag onberispelijk was.

Op dat moment was ik niet thuis maar in Berlijn, waar ik naartoe was gestuurd om cellolessen te volgen bij Leo Rostal. Achteraf gezien heb ik grote

bewondering voor de beslissing van mijn ouders om een kind in haar eentje naar een grote stad als Berlijn te sturen. Het was feitelijk de enige manier waarop ik cellolessen kon krijgen.

In Breslau, dat veel kleiner was dan Berlijn, konden we geen docent vinden die dapper genoeg was om een Joods kind les te geven. Dat had opgemerkt kunnen worden en ernstige gevolgen kunnen hebben. Daarom was het zo geregeld dat ik naar Berlijn zou gaan. Aangezien ik veel te jong was om van school af te gaan, moest er voor mij toestemming worden verkregen om privélessen te volgen in schoolvakken, zodat ik mijn tijd kon wijden aan het oefenen. Ik was nog maar net dertien jaar. De dingen liepen niet helemaal zoals mijn ouders zich dat waarschijnlijk hadden voorgesteld. Ik had een kamer in het appartement van een oude dame die mij elke ochtend twee uur lang les moest geven in schoolvakken en daarnaast een oogje op me moest houden. Het was een vreselijk ouderwetse bedoening en aanvankelijk nogal angstaanjagend. Er hingen zevenenvijftig foto's in mijn kamer, en bijna elke dag kreeg ik gehaktballen en spruitjes te eten.

Ik raakte er al gauw aan gewend en had een geweldige tijd. Ik beperkte het oefenen tot een minimum en vond het heerlijk om rond te zwerven in het grote warenhuis, het KDW [Kaufhaus des Westens – noot vertaler]. Ik voelde me heel erg volwassen.

Ik genoot erg van mijn cellolessen en had een goede vriend aan mijn docent. Ik leerde een hoop van hem, onder andere roken. Het kwam me goed van pas voor het vacuüm van de eerstvolgende acht jaar; mijn verblijf in Berlijn was gedoemd om al na een halfjaar ten einde te komen. Zoals ik al zei, was ik daar op 9 november en ik herinner me heel angstige telefoongesprekken met mijn moeder die avond. Ik kon niet in Berlijn blijven. Leo Rostal emigreerde naar de Verenigde Staten en ik ging terug naar huis. Het was er niet de tijd naar voor een gezin om vrijwillig gescheiden te zijn.

Mijn oudste zus Marianne slaagde erin om Duitsland op het nippertje te verlaten. Ze was een hartstochtelijke zionist en had altijd al naar Palestina willen gaan. Ze was in de leer geweest bij een timmerman, destijds hoogst ongebruikelijk voor een meisje. Ze had er veel bittere ruzies over gehad met mijn ouders. Ze hadden nog niet geaccepteerd dat de dagen voorbij waren dat je streefde naar een universitaire opleiding. Marianne was ervan overtuigd dat haar doel in het leven was om te emigreren naar Palestina en dat land op een praktische manier te helpen opbouwen. Om de een of andere reden ging ze eerst naar Engeland op haar weg naar Palestina. Ik geloof dat

dit te maken had met een kindertransport dat ze zou moeten begeleiden. Ze bereikte haar uiteindelijke doel echter pas veel later. Kort na haar aankomst in Engeland werd de oorlog verklaard, op 3 september. Ze bracht de oorlogsjaren door in Engeland en maakte zichzelf daar nuttig. Ze werd als enige vrouw lid van een klusbedrijf, dat door het hele land reparaties uitvoerde. Haar specialiteit was rieten daken en er was veel vraag naar haar.

‘Op het moment dat de soldaten haar wilden afvoeren, hoorde ze een officier roepen: “Nee, zij niet, dat is de celliste.” Toen besepte Anita dat ze nog steeds een eigen identiteit had, ook al was haar naam vervangen door een nummer.’ – Alice Herz-Sommer,
De pianiste van Theresienstadt (Boekerij)

Anita Lasker is zestien jaar oud als in de Tweede Wereldoorlog haar ouders en haar grootmoeder worden gedeporteerd en vermoord. Dan staan Anita en haar zus Renate er alleen voor. Anderhalf jaar later wordt Anita zelf op transport gezet naar Auschwitz. Daar wordt de begaafde celliste geselecteerd voor het beruchte vrouwenorkest. Ze overleeft, voornamelijk omdat cellisten moeilijk te vervangen waren. In 1944, als de Russen naderen, worden de zussen geëvacueerd naar Bergen-Belsen. Onder erbarmelijke omstandigheden weten ze in leven te blijven tot de Britten het kamp bevrijden.

Anita Lasker werd in 1925 geboren in Breslau (Duitsland), het huidige Wrocław (Polen). Haar vader was een oorlogsheld uit de Eerste Wereldoorlog en advocaat, haar moeder violiste. Na de oorlog vestigde Anita zich in Groot-Brittannië. Ze was mede-oprichter en maakte deel uit van het in Londen gevestigde *English Chamber Orchestra*. Lasker trouwde met Peter Wallfisch en samen kregen zij twee kinderen, onder wie de befaamde cellist Raphael Wallfisch. In 2011 ontving ze een eredoctoraat van de universiteit van Cambridge.

Omniboek

NUR 402/689

www.omniboek.nl

